

АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ДЕЙСТВАЩИТЕ В МОМЕНТА СЪДЕБНО-ИНФОРМАЦИОННИ СИСТЕМИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

д-р Милена Колева, Стефан Чертоянов*

ANALYSIS OF THE STATE OF THE CURRENTLY OPERATING JUDICIAL INFORMATION SYSTEMS IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Milena Koleva, Stefan Chertoyanov

Резюме: В статията се разглеждат внедрените информационни системи и технологии в съдебната система. Анализира се настоящото им състояние, като се аргументира необходимостта от развитие и надграждане с оглед охраняване интересите на гражданите, повишаване сигурността на наличните данни по електронните дела, улесняване на дейностите по въвеждане на информация, създаване на възможност за електронно призоваване на страните по делата, по-бърз и сигурен обмен на данни в защитена среда със системите на други институции с цел финализиране на дейностите по ефективно електронно правосъдие в Република България.

Ключови думи: електронно правосъдие, съдебно-информационни системи, районен съд.

Summary: The article deals with the frequent cases of irregular summoning of case parties in a regional court due to their emigration and other summoning problems, as well as the deployment of information technology in court buildings in order to secure the citizens' interests, raising their awareness of judicial procedures, improving communication between the court and citizens, obtaining real-time information on the case schedule and ongoing cases, improving and accelerating citizen services and reduce their stay in the courthouse, effective management of human flow in the building. The necessity of electronic summons and e-justice in the Republic of Bulgaria is argued.

Key words: e-justice, information technology in court buildings, regional court.

Резюме: В статъе рассматриваются внедренные информационные системы и технологии в судебной системе. Анализируется их текущее состояние, аргументируется необходимость развития и модернизации в целях защиты интересов граждан, повышение безопасности доступных данных по электронным делам, облегчение

* Милена Колева е доктор по докторска програма „Организация и управление на информационни процеси“. Защитава дисертация по „Въвеждане на електронно правосъдие в районен съд“ в УниБИТ през 2021г. От 1998г. работи като съдия в Районен съд - Стара Загора, а от 2014 г. и към момента е председател на същия съд. Основните области на нейната научна дейност са електронното правосъдие и въвеждането на иновативни системи за организацията на работата в съдебната система.

За контакт с автора: e-mail: milenakoleva5541@gmail.com

Стефан Чертоянов е системен администратор в Районен съд – Стара Загора от 03.01.2016г. Студент по Информационна сигурност в УниБИТ. Основни области на научен интерес са електронното правосъдие и иновациите.

За контакт с автора: e-mail: chertoyanov@gmail.com

действий по вводу информации, создание возможностей для электронная повестка сторонам по делам, для безопасного и быстрого обмена данными в защищенной среде с системами других учреждений для завершения деятельности эффективного электронного правосудия в Республике Болгарии.

Ключевые слова: электронное правосудие, судебной информационные системы, районный суд.

Введение

Електронното правосъдие е основен и неразделен елемент от по-общата концепция за електронно управление в Република България. Вродената консервативност на съдебната система е предизвикана от навлизаните във всички сфери на социалния живот Информационни технологии. Стремещт към производителност, ефективност, достъпност и прозрачност на правосъдието прави интегрирането на информационните технологии естествено решение. Създаването и внедряването на специализирани софтуерни решения за правосъдната система се явява основа за изграждането на успешно функциониращо електронно правосъдие, работещо в ползва на обществото.

Изложение/Дискусия

1. Въвеждане на електронното правосъдие в Република България.

Въпреки, че за въвеждане на електронно правосъдие започва да се говори от началото на 2000 година, липсата на ясна концепция и политики по темата прави опитите за въвеждане на софтуерни решения локални и по усмотрение на административните ръководители на съдилищата. Спорадичните опити за решаването на части от проблема за електронизиране на правосъдието на централно ниво – от ВСС и Министерство на правосъдието, на този етап не завършиха с успех. В същото време софтуерни продукти, насочени към съдебното деловодство и процес, разработени самостоятелно от частни компании в пряко взаимодействие с органите на съдебната власт намериха своето място и започнаха да се развиват успешно. Софтуерните решения JES – за Съдебно изпълнителните служби, а после и САС – за деловодството и движението на съдебните дела създадоха базата за въвеждане на по-обща решения в сферата на електронното правосъдие. Опитът, успехите и неуспехите очертаха основните проблеми и пътищата за тяхното решаване.

2. Предизвикателства пред електронното правосъдие.

Въвеждането на информационните технологии в правораздаването не трябва да бъде самоцел, защото „така е модерно“. Информационните технологии и съвременните средства за комуникация могат и трябва да решат множество предизвикателства и проблеми пред органите на съдебната власт и цялата съдебна система.

2.1. Производителност и ефективност.

Съществува отчетлива тенденция в годините след началото на новото хилядолетие за увеличаване на съдебните дела и обемът на административните услуги, извършвани от органите на съдебната власт. В същото време щатът на съдилищата остава сравнително непроменен. Съществува икономическа и обществена целесъобразност, отвъд които щатът не може да бъде увеличаван за покриване на нарастналата натовареност. Въвеждането на административни мерки и организация за оптимизиране на работата на съдебните служители и магистратите са само част от решението. Административните ръководители на органите на съдебната власт трябва да отчитат и граница на натоварването, отвъд която физическото здраве и психическата устой-

чивост на работещите в съдебната система ще бъде поставена под въпрос, и би бил постигнат обратен ефект.

Информационните технологии позволяват автоматизирането и ускоряването на голяма част от рутинните процедури в съдебното деловодство, така че магистратите и съдебните служители да насочат своите усилия към онези процеси, изискващи пряка човешка намеса. Анализът на постъплението, движението на делата и данните за работните процеси правят възможно балансираното разпределение на делата и задачите, не само по вид, но и по тежест, което ще намали неравномерната натовареност на магистратите и съдебните служители, и ще даде поглед на административните ръководители в системата за възможностите за динамична оптимизация на човешките и материални ресурси. По този начин значително по-облекчена ще бъде и ролята на ВСС за регулиране на натовареността и изравняването ѝ между различните органи на съдебната власт.

Чрез електронното правосъдие се намаляват разходите на съдебната власт и съдебните разноски, които са в едновременна тежест както на страните, така и на самите съдебни институции. Информационните технологии дават възможност за оптимално и ефективно разходване на публични средства. Въвеждането на електронни дела намалява, а в бъдеще ще елиминира използването на хартия. Електронната комуникация със страните и другите участници в съдебния процес силно съкращава разходите и е част от стъпките за подобряване на сročността на делата.

Дигиталните технологии и тяхната достъпност дават възможност за двупосочна комуникация между съдебните институции, от една страна, и гражданите, страните, адвокатите и другите участници в процеса, от друга. Електронна платформа, изградена на принципа „Едно гише“ дава възможност на граждани и адвокати да правят валидни изявления в електронна форма, да следят развитието на съдебния процес и да упражняват част от своите процесуални права.

2.2. Достъп до правосъдие.

Правосъдието е основата, върху която се гради демократичната държава и равноправния достъп до правораздаване е основен европейски стандарт, касаещ правата на човека (Наръчник по европейско право в областта на достъпа до правосъдие).

Достъпът до правосъдие включва както възможността за справедлив процес и прозрачна и ясна информация за правата на страните и процедурите в съдебната система, така и физическия достъп до съда и информация по делата за страните и техните представители. Достъпът до административни услуги също е неразделна част от този стандарт.

Интернет и лесният достъп, практически на всеки, до него, го правят естествен канал за комуникация със съдебните институции. Така гражданите могат да получават, практически в реално време и навсякъде, без ограничението на работното време на институциите, информация за движението на делата, информация и достъп до електронни услуги и процедури, справки и т.н.

2.3. Прозрачност в работата на институциите.

Съдът и съдебната система са във фокуса на общественото внимание и често последна инстанция в утвърждаването на принципите на правовата държава и демокрацията. Ниската правна и институционална култура, и ограничения или затруднен достъп до информация за работата и резултатите на органите на съдебната власт често водят до недоверие към системата у гражданите. Естествено противодействие е предоставянето на възможно най-пълна и лесно достъпна информация за работата на съдебните институции – както пряко свързана с резултатите от делата, така и отчети, процедури и др.

Информационните технологии дават средства за автоматизирано събиране, обработка, систематизиране, съхраняване и представяне на тази информация в достъпен вид.

2.4. Сигурност и съхранение на данните.

Съгласно нормативната уредба приключилите дела се съхраняват за определено време според техния вид и предмет, като в някои случаи този срок може да надхвърли 100 години. Това изисква поддържането на помещение, отговарящо на изискванията за съхранение на документи със съответното ниво на защита – физическа, противопожарна, осигуряване на определена влажност, температура и т.н. Освен това създаването и поддържането през годините на организация за класифициране и поддрба на архивните съдебните дела е предизвикателство.

Дигитализирането на делата дава възможност информацията по тях – документи, страни, движение, срокове, резултат и т.н. да се съхранява практически вечно, като в този случай времето за достъп до данните се свежда до времето за изпълнение на заявка към информационния масив. Физическият обем за съхранение на електронните дела е несъизмеримо по-малък от този на хартиените, като възможността електронните записи да бъдат мултиплицирани на множество носители и физически отдалечени точки, при спазване на изискванията за цифрова сигурност, правят информацията неунищожима. Разходите за съхранение на електронни дела, въпреки висока стойност на дигиталната инфраструктура са много по-ниски от тези за поддръжката на хартиен архив.

2.5. Комуникация между институциите и интегритет на данните.

В „аналоговата ера“ по наложена през годините практика, за получаването на административна услуга често от гражданите се изискваше сами да събират и предоставят множество документи, издадени от други институции или администрации, а понякога – и от същата институция, предоставяща услугата. Липсата на пряка комуникация между институциите и администрациите предполага грешки, а за гражданите – допълнителна административна и финансова тежест. С въвеждането на информационни системи на различни нива в органите на съдебната власт, органите на досъдебното производство и държавната администрация се създава възможност за директни пренос и използване на данните без посредник и забавяне, което елиминира както възможностите за грешка или манипулация, така и тежестта за гражданите. По този начин се спазва и принципа за еднократно въвеждане на информация от заявителя и извличането и при последващо ползване от друга институция.

3. Електронно правосъдие и съдебно-деловодни информационни системи.

В началото на новото хилядолетие, въпреки бурното развитие на информационните технологии, в съдебната система не се случи дигитална революция. Това се дължи от една страна на присъщата консервативност на система, а от друга – на човешкият фактор в системата. Липсата на достатъчно разбиране относно как и до колко информационните технологии могат да се имплементират в правосъдната система забави с години въвеждането на електронното правосъдие. Едва в мандат 2012-2017 на ВСС се направиха действия към задължителна промяна на нормативната база, за да стъпи електронното правосъдие на законова основа. За нужните за стартирането му промени в Закона за съдебната власт се създаде работна група от членове на ВСС, представители на неправителствения сектор, ИТ специалисти от съвета и съдилищата, деловодители и секретари от органите на съдебната власт. Тази формула обедини усилията на юристи, професионалисти в информационната сфера и тези, които ще прилагат пряко цифровизацията в съдебната система. Промените в ЗСВ (чл. 360), а в

последствие и в ГПК и НПК направиха възможни създаването на единни решения за електронно правосъдие.

В стратегията за въвеждането на електронното правосъдие в органите на съдебната власт беше заложено създаването на два основни компонента – Единната информационна система на съдилищата (ЕИСС) и Единен портал за електронно правосъдие (ЕПЕП).

3.1. Единна информационна система на съдилищата (ЕИСС). Анализ от гледната точка на органите на съдебната власт.

Създаването на ЕИСС беше заложено с разбирането, че трябва да се предложи на съдилищата модерно софтуерно решение за управление и движение на съдебните дела, отговарящ на няколко основни критерия:

- Да отговаря напълно на нормативната база на Република България;
- Да бъде гъвкава при решаването на възникналите казуси при решаване на делата;
- При работа да следва логиката на процесуалните действия, заложена в съответните закони и кодекси;
- Да пресъздава максимално близко начинът на работа с „хартиени“ дела;
- Да улеснява и подпомага магистратите и съдебните служители в техните задължения;
- Да отговаря на съвременните изисквания за информационна сигурност.

При въвеждането на ЕИСС в експлоатация през 2020 година органите на съдебната власт се натъкнаха на множество проблеми:

- Отказът от мигриране на данните от съществуващите до момента информационни системи създаде неудобство от работата с два съвсем различни деловодни софтуера едновременно;
- Неинтуитивният потребителски интерфейс и вътрешната логика на софтуерното решение, която не следваше логиката на определените от законите процесуални действия силно затрудниха потребителите и забавиха изпълнението на служебните им задължения;
- Поради ограничения, заложени още при проектирането, системата не покрива всички възможни казуси и варианти при движението и решаването на съдебните дела. Това наложи на потребителите да съобразяват работата си с тези ограничения. В процеса на работа се откриха нормативни текстове и процедури, които не бяха заложени в софтуера. Приспособяването на вече готов софтуер, създаден за друга структура, разчетен за линейни процеси, за разлика от тези в съдебната система, се показва като не добро решение.
- В немалко случаи системата ограничава съдиите в техните действия и решения по делата до заложения алгоритъм, включително и при отстраняване на установени грешки, в случаите, когато това е допустимо от закона. По този начин индиректно се налага нерегламентиран от закона контрол на работата и действията на магистратите. Отстраняването на установените несъответствия, непълноти или грешки в ЕИСС често отнема значително време. Въпреки редовните обновления на софтуера, голяма част от откритите в хода на експлоатация проблеми не са отстранени към момента на изготвяне на доклада.
- Извън обхвата на ЕИСС останаха основни органи на съдебната власт като административните съдилища, което прави невъзможна електронната комуникация и насочване на част от делата, по които административните съдилища са касационна инстанция.

Установените несъответствия, непълноти или грешки в ЕИСС и забавянето на тяхното решаване доведе до спиране на работата или отказ за нейното въвеждане в множество съдилища, в това число и Върховния касационен съд.

3.2. Единен портал за Електронно правосъдие (ЕПЕП).

Порталът за електронно правосъдие бе създаден с основна функция да предостави и подобри достъпът до правосъдие на гражданите. Идеята за двупосочна комуникация между гражданите и органите на съдебната власт бе заложена в предложенията от работната група към ВСС, а впоследствие и приети промени на ЗСВ. Според чл. 360в, т.2 от ЗСВ, ЕПЕП представлява информационна система, чрез която се осигурява възможност за:

- заявяване на извършването на удостоверителни изявления в електронна форма;
- извършване на процесуални действия в електронна форма;
- връчване на съобщения и призовки;
- достъп до поддържаните от органите на съдебната власт електронни дела и публични регистри.

Този текст е в сила от 01.07.2021 г., но въпреки това към момента ЕПЕП предоставя единствено справочни функции по електронното дело и възможност за електронно призоваване при изрично заявено от страните желание. Към момента не е реализирана възможност за извършването на удостоверителни изявления и процесуални действия в електронна форма от страна на гражданите.

Проблеми в работата с ЕПЕП:

- липсва работещ модул за е-призоваване в Единния портал за електронно правосъдие (ЕПЕП). Това на практика направи невъзможно прилагането на чл. 50 ал.5 от Гражданския процесуален кодекс (ГПК), който предвижда задължително електронно призоваване на посочените в нормата субекти (в сила от 30.06.2021г.) и чл. 51, ал. 1 от ГПК, който предвижда от 30 юни 2022 г. връчването на адвокатите да се извършва чрез Единния портал за електронно правосъдие или на всяко място, където той се намира по служба. Във връзка с новия ред за връчване, който за момента е невъзможен, е регламентирано задължение за всеки адвокат да се регистрира и да поддържа профил и в ЕПЕП, и в информационна система за сигурно електронно връчване (чл. 50а от Закона за адвокатурата). С решение от 10.12.2020 г. Пленумът на Висшия съдебен съвет предостави възможност на съдилищата, по преценка на административния ръководител да използват Системата за сигурно електронно връчване на Държавна агенция „Електронно управление“ и Системата за електронно съобщаване и призоваване, интегрирана в Единния портал за електронно правосъдие до актуализиране на Портала, съгласно нормативните изисквания. Посочените в чл. 50, ал. 5 от ГПК субекти са адресати на електронни изявления по силата на закона, но нормата на чл. 38, ал. 2 от ГПК вмениява получаване на електронни изявление или връчването на призовки и съобщения да се осъществява само и единствено чрез един от посочените два начина:

а/чрез единния портал за електронно правосъдие или

б/ чрез квалифицирана услуга за електронна препоръчана поща съгласно чл. 3, параграф 37 от Регламент (ЕС) № 910/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 г. относно електронната идентификация и удостоверителните услуги при електронни трансакции на вътрешния пазар и за отмяна на Директива 1999/93/ЕО (ОВ, L 257/73 от 28 август 2014 г.), наричан по-нататък „Регламент (ЕС) № 910/2014“.

Решението на ВСС е опит да се компенсира липсата на функционалност на ЕПЕП и да замени квалифицираната услуга по електронна препоръчана поща със системата за сигурно електронно връчване на Държавна агенция „Електронно управление“ (ДАЕУ). Няма законово задължение кредитните и финансовите институции, включително тези, извършващи събиране на вземания срещу потребители, на застрахователните и презастрахователните дружества и на търговците, които извършват доставка на енергия, газ или предоставяне на пощенски, електронни съобщителни или водоснабдителни и канализационни услуги, да поддържат регистрация в системата за сигурно връчване на ДАЕУ. ГПК не предвижда подобен ред за електронно връчване, а взетото решение е в отклонение на нормите на процесуалното право. Процесуалните норми не могат да се тълкуват разширително и излизането извън нормата на чл. 38, ал. 2 от ГПК ще влече след себе си незаконосъобразно развитие на процес, развил се при нередовно призоваване.

Поради тези съображения всички страни по делата се призовават с хартиени призовки и до разработването от ВСС на модула за електронно призоваване в ЕПЕП е невъзможно прилагането на ГПК.

- недобра връзка между делата на различни инстанции;
- в някои от съдилищата изцяло липсва информация в публичната част за движението на делата и съдебните заседания;
- в някои от съдилищата липсват електронни дела в тяхната цялост;
- в някои от съдилищата документите, съдържащи се във всяко едно дело, не се качват хронологично в портала и в него не остава следа дали нещо по делото е променено, кое е то и кога е станало. Това създава затруднение за страните в процеса да следят кога съдът се е произнесъл с нов акт, за чието обжалване започва да тече срок, или по искане от другата страна за допускане на доказателства, по което своевременно трябва да се даде становище. А това създава риск за нарушаване на процесуални права на някоя от страните заради пропуснати срокове;
- липса на функционалност, чрез която адвокатите да правят справки по имена на страна по делото или ЕГН/ЕИК БУЛСТАТ;
- липса на функционалност за следене за редовността на призоваването на другите страни, участници по дадено съдебно производство;
- липса на възможност адвокатите да получат достъп до дело без да притежават и предоставят адвокатско пълномощно по него, като подадат заявление само за запознаване с делото или получат свободен достъп до него през адвокатския си профил в портала в съответствие с нормата на чл.31, ал.1 от Закона за адвокатурата, която предвижда свободен достъп до делата само въз основа на качеството „адвокат“. Това лишава адвокатите от възможността да се запознаят дистанционно с дело, което все още не им е възложено от клиента, но имат възможност да проучат, за да формират становище дали биха се ангажирали с процесуална защита и представителство;
- липса на функционалност да се изпращат и получават документи в ЕПЕП и да се прави автоматична проверка на валидността на електронния подпис на адвокат, който подава документи в съда и, след като документът веднъж е качен в системата, всички да са сигурни в неговата автентичност. Към момента съдилищата продължават да приемат документи от адвокати и граждани по имейл. За целта адвокатът ползва електронния си подпис на собствения си компютър и след това прикачва документа в мейл до съда. Когато

той бъде получен от регистратурата на съда, там прикаченият в съобщението от адвоката документ се принтира. След това същият вече хартиен документ се сканира, за да се превърне отново в електронен и да бъде качен в ЕИСС. Върху създадения хартиен документ се поставя печат и се посочва номер на новообразуваното дело и съдията, разпределен да го гледа. След това същият хартиен документ се сканира, за да се превърне отново в електронен и така да бъде качен в ЕИСС. По този начин идентификацията му, направена от адвоката с електронния му подпис се губи, а служителите в регистратурата проверяват валидността на електронните подписи във всеки получен имейл и я отбелязват. Това създава хипотетичен риск някой да фалшифицира чужд електронен подпис, което впоследствие би могло да стане основание за отмяна на съдебен акт.

Заклучение

Въпреки откритите несъответствия, непълноти и грешки в ЕИСС и непълната реализация на функционалностите на ЕПЕП считаме, че те имат потенциала да се превърнат в пълноценни инструменти на електронното правосъдие, оптимизиращи процесите в съдебната система и улесняващи както работата на органите на съдебната власт, така и гражданите в тяхната комуникация със съдилищата. Тясната комуникация и оперативност между заявителя - ВСС, потребителите – органите на съдебната власт и адвокатите и създателя на софтуера са от ключово значение за постигането на тази цел.

Използвани източници:

1. Граждански процесуален кодекс /последно изм. ДВ бр.15 от 22 Февруари 2022г./.
2. Закон за съдебната власт /последно изм. ДВ бр.56 от 19 юли 2022 г./.
3. Сидерова, Е. Устройство на съдебната власт. Унив. изд. ВСУ „Ч. Храбър“, 2012.
4. Стратегия за въвеждане на електронно управление и електронно правосъдие в Република България 2014-2020 г.
5. Нейкова, М. Дигитализирането на регистрите в държавната администрация – ключов елемент от електронното управление, МК-ВСУ, 2018г.
6. Нейкова, М. Служебният обмен на данни – водещ принцип в комплексното административно обслужване, ИУ- Варна, 2018г.
7. Джилджов, А., Нейкова, М. Административно обслужване, София, 2018
8. Електронно правосъдие – понятие и принципи на реформата. Правен свят. 26.06. 2015г.
9. Електронното правосъдие се отлага поне до 2020 г. Правен свят. 18.02.2014 г.
10. Д-р Гергана Върбанова, Връчване на призовки и съобщения по електронен път. Критичен анализ. Lex.bg, 28.07.2021 г.
11. Антонова, А., Някои въпроси относно общата уредба на сключване на търговски сделки, сп. „Търговско право“, бр.4, 2019 г.
12. Антонова, А., „Ликвидация на търговски дружества“, изд. Сиела, 2009 г.
13. Какво правим от 30 юни? Е - връчването в ГПК влиза в сила, но само на хартия. Lex.bg, 29.06.2021 г.
14. Висш съдебен съвет на Република България, Сравнителен анализ на европейското законодателство в областта на електронното призоваване и практическото приложение на законовата уредба за страни – членки на СЕ, м. август 2014 г.
15. Министерство на правосъдието – <http://www.mjs.bg>.